

Herman Robbers

IN MEMORIAM ARY PRINS

19 Maart 1860—3 Mei 1922

Hoe groot was de belangstelling bij zijn sterven — en hoe weinigen hebben hem gekend. Was het dan zoo moeilijk hem te leeren kennen? In 't geheel niet. Prins, wars van elke pose, ieder vertoon, was de eenvoud zelf. Maar ook de beheerstheid, de mannelijkheid. Aan slechts enkelen gaf hij zich in zijn ware en komplette wezen.

Eerlijk was dat wezen, open en recht-uit tot op het straffe, stroeve, beminnelijk, goedhartig, ja teêrhartig soms tot op het weeke, flink en doortastend, ten uiterste nauwgezet bij de vervulling van zijn plichten en beloften, rechtvaardig, menschlievend, bescheiden en toegankelijk schijnend voor iedereen — maar onder dat alles door vervuld van een besef van dichterschap, een kunstenaarseenzaamheid zoo hoog en trotsch als ik nog bij niemand anders ooit ontmoette. Pessimistisch dacht hij over de menschen, de wereld, den tijd. Toch hielp hij waar hij kon, viel niemand hard, hield van zijn naaste omgeving met een innigheid, die ondanks de strakke beheersching telkens uit stemgeluid en blik naar voren kwam — diep in zijn innerlijk koesterend slechts één groote vereering, één allesoverheerschende liefde: de schoonheid.

Niet naderen liet hij zijn hooge geliefde. Maakte iemand in zijn tegenwoordigheid, en over iets dat hij mooi vond, een opmerking die blijk gaf van wanbegrip of onnoozelheid, gebrek aan kunstgevoel of aandacht, dan lachte hij niet, gaf ook zelden antwoord, liet wel eens een kort gebrom hooren of zijn liefkoosd: 'Tja!' — en praatte weer vriendelijk door, alsof er niets gebeurd was.

Ziedaar, lezers, den grooten kunstenaar, zooals hij wordt wanneer hij niet uitsluitend kunstenaar is, maar volledig dus ook maatschappelijk mensch, koopman b.v. of industrieel, gelijk Prins. Wij allen, meer gewone menschen, dwingen hem tot die houding. Wij behoeven ons er niet over te schamen. Prins, hijzelf, koesterde nimmer wrok tegen de menschenmaatschappij omdat zij de kunstenaars niet verstaat. Hij vond b.v. — Brusse heeft het indertijd uit een 'interview' meegedeeld — dat het met de waardeering van litteratuur in Nederland nog zoo kwaad niet gesteld was. En dan, hij bezat een groote mate van humor. Met welk een innig plezier kon hij vertellen van een kennis, die hem op straat had staande gehouden met een 'Zeg, dat boek van je, hoe heet het ook . . . 'De vroolijke tocht' . . . ik ben het aan het lezen, maar ik wou je 's vragen: wat

bedoel je daar eigenlijk mee, ik begrijp er niets van . . .' Het diepe goud in zijn oogen zal bij die vraag wel even opgelicht, maar het antwoord zonder eenigen twijfel vriendelijk geklonken hebben.

Men moet ook vooral niet denken, dat Prins niet vóelde voor zijn zakenwerk en zijn maatschappelijke bemoeiingen. Alles wat hij deed, dat deed hij goed en met zijn heele hart, zijn volledige aandacht. Behalve directeur der groote kaarsenfabriek 'Apollo' te Schiedam – een zaak waar honderden aan verbonden zijn – behalve oprichter en ijverig bestierder der Openbare Leeszaal in zijn woonplaats, behalve lid van nog verscheiden andere commissies en besturen daar, commissaris ook van het Ondersteuningsfonds der Vereeniging van Letterkundigen en van het (door zijn vriend Boutens gestichte) Willem Kloos-fonds, was Prins ook in de uitgevers-maatschappij, die dit tijdschrift exploiteert, mijn medecommissaris. Welnu, ik durf zeggen dat de hartelijke belangstelling, die hij ook in deze functie toonde, iets zeer zeldzaams is. Nogmaals: wat hij deed, dat dééd hij, goed en compleet.

Maar zijn diepste wezen, zijn eigenlijken aard leefde hij uit in zijn literaire werk alleen. Daar alleen is, voor wie hem niet tevens zéér intiem gekend hebben, de werkelijke Ary Prins te vinden. Zijn werk, hoe objectief het ook schijnt, hoe zuiver beschrijvend – schilderkunstig, meer dan letterkundig heb ik het wel eens genoemd – zijn werk is hij zelf. En wie het kent, het werkelijk doorgrondt en doorproeft, die begrijpt ook dat deze waarachtige kunstenaar er geen behoefte aan had in het gewone leven anders op te treden dan als een gewone meneer. Prins was, ook in zijn uiterlijke verschijning, de eenvoudigste der eenvoudigen. Een donkergrijze overjas, een zwart pothoedje – in den zomer hoogstens een, overigens eveneens doodgewone, stroôhoed. Waarom niet? In zijn verbeelding, zijn visioen, zijn droom, droeg hij den maliënkolder of het kleurig-fluweelen wambuis zijner keuze. En is niet de droom – naar het woord van Boutens – 'machtiger dan het leven'?

O, er is veel geschreven en gepraat over die paar boeken die Prins heeft gemaakt: eerst het bescheiden bundeltje realistische schetsen 'Uit het Leven' (het hedendaagsche leven) door A. Cooplant (1885), toen die machtige visioenen uit verleden tijden: Een Koning (1897) en De Heilige Tocht (1913). Het publiek is begonnen met er zich aan te ergeren: de zinnen met onvervoegde, ja soms heelemaal zónder werkwoorden, de impressionistische woord-combinaties, men vond dat, 'Nieuwe Gidserig', en lachte er om. Later – toen, overigens, 'De Nieuwe Gids' had overwonnen – lette men er niet meer op. Dat was litteratuur voor de litteratoren. 'Als je 't mij voorleest vind ik het heel mooi, maar alleen-lezen kan ik het niet', zei mij eens een vriend die toch in muziek de schoonheid zelf wel weet te vinden. En zij die het wèl lezen konden, litteratoren of

andersoortige kunstenaars meestal, zij waren het er over eens: dit was sterk visionnair en tevens sterk realistisch werk, zoo objectief als maar mogelijk was, gemaakt volgens de stelregels van Flaubert; van den schrijver kon men er zoo goed als niets in merken. Hoe begrijpelijk, dat oordeel, en toch hoe onjuist. Ik heb er al op gewezen, toen 'De Heilige Tocht' pas verschenen was: zijn hoogste schoonheid ontleent dit werk aan de volkomen open subjectiviteit zijns auteurs, aan den hoogen adeldom van zijn karakter. De schoonheid van 'Een Koning' en van 'De Heilige Tocht' is de schoonheid van Ary Prins' diepste wezen.

Het zij mij veroorloofd uit die oude recensie van 'De Heilige Tocht' hier iets te citeeren. Deed ik het niet, ik zou, zij het misschien in eenigszins andere bewoordingen, toch weer precies hetzelfde moeten zeggen:

(E. G. M. 1913, II, bl. 308) 'Wij moesten de kardinale kwestie bij deze gelegenheid toch weer eens goed onder de oogen zien en precies trachten te zeggen, wat ervan is. Onze gewone onderscheidingen en verdeelingen van litteraire kunstwerken gelden slechts hun, oppervlakkig gezien, uiterlijk of bedoeling, niet hun wezen. En ook de meeste z.g. critische bemerkingen handelen over bijzaken. Zoo heeft men het b.v. bij het beoordeelen van romans veelal over de karakterontleding of de teekening van het maatschappelijk milieu, terwijl nog nooit één werkelijk goede roman – een kunstwerk – om die fraaie zaken geschreven is. En zoo is ook verdeling in historische en moderne romans, in realisme, symboliek en allerlei andere ismes en ieken, in 'romans' en 'novellen', ja zelfs in proza en poëzie, allemaal erg nuttig, ja bepaald noodig – wij dienen dan toch te kunnen zeggen hoé de dichter zich geuit heeft, welke beelden en vormen zijn gedachte behoefde om zich naar buiten te verwerkelijken – maar omtrent het eigenlijke der kunstwerken, d.i. niet alleen omtrent hun verschil in waarde, maar ook omtrent hun verschil in wezen, zeggen ons al die min of meer litterairwetenschappelijke termen eenvoudig niets. 'De Heilige Tocht' is volstrekt niet in de eerste plaats een 'historische roman' of een 'middeleeuwsch verhaal', en als zoodanig geslaagd of niet geslaagd, als zoodanig min of meer 'mooi.' Er is iets aan ieder kunstwerk, waarvoor wij geen justen naam hebben; men zou, subjectief, kunnen zeggen: de smaak, men zou ook, objectief, kunnen zeggen: de essence. Het hoogste (en daarom minst begrepen) schoon van iedere kunst is als het hoogste (en daarom minst begrepen) schoon van ieder mensch. Het is: adeldom, het is: zuiverheid gepaard aan hoogheid. Het werk 'De Heilige Tocht' is vooral zoo mooi, omdat het zoo edel is, zoo'n absoluut oprechte, zoo'n wonderlijk diepe en directe zielsuiting. Deze eigenschap troont hoog boven alle meer speciaal litteraire uit; onze kleine bezwaren en bedenkingen den vorm betreffend vallen erbij in 't niet. De lezing van dit boek is eenigszins vermoeiend door het

korte, hobbende rytme; de woordenkeus of woordformatie schijnt wel dikwijls aanvechtbaar . . . Goed; maar hier is een heerlijke volheid van ontroerde schouwing; hier is adeldom van gedachte; hier is, bovenal, de heilige schroom voor het verhevene, het reine, het vrouwelijke, het teedere, het zwakke, op onvergetelijke wijze uitgedrukt. Een dichter toont ons het innigste van zijn wezen in staalstrakke beelden, trotsch – als een middeleeuwsch ridder.

‘Men kan natuurlijk maar niet familiaarweg zeggen, dat het doodslaan van een ouden muzikant in een bordeel door een wraakzoekende bende krijgslieden hier werd beschreven om het lage van alle wraak aan te toonen, maar dat geen beeld in de kunst mij deze laagheid ooit dieper heeft doen gevoelen is zeker. Er kan geen sprake zijn van moralistische bedoeling – laat staan: strekking! – in een boek als dit, maar er is wel degelijk hoog moreele werking, er is uitstralende adeldom, er is een krachtig idealisme.’

Vaak, in de critiek der latere jaren, heeft men Ary Prins aan het realisme tegenovergesteld, hem als 't ware uitgespeeld tegen de realisten die het moderne leven beschrijven. Geheel ten onrechte en tot zijn eigen verbazing. Prins, de eerste die het moderne realisme in Holland heeft verdedigd en geïntroduceerd, is altijd zelf een onverschrokken, een fel realist gebleven. Hij deed niets anders als alle realisten doen: beschrijven wat hij zag in zijn verbeelding. Dat men volbloed realist en romanticus tegelijk kan zijn, hij was er het zeer treffend bewijs voor. Waarom toch ook denkt men zich zoo vaak realisme en nuchterheid als onafscheidbare gezellen? Als Prins voortgegaan was met het geven zijner eenvoudig gestelde, maar recht op den man, en de zaak, afgaande kritieken – hij schreef vóór iemand anders hier in Nederland over de groote fransche realisten en naturalisten – hij zou wel gezorgd hebben dat men beter op de hoogte bleef van wat zijn bedoelingen waren.

Schoonheid! Hij leefde voor haar, en alle ismen waren hem even goed. Met welk een vuur kon hij spreken over Villiers de l'Isle Adam en Flaubert, over Huysmans en Zola, en ook over de minder bekenden, die hij hoog stelde: Duranty, Caze, den duitscher Meinhold . . . Vele der franschen had hij persoonlijk gekend; Huysmans was een tijdlang zijn intieme vriend. Hij reisde met hem. Met een vriend reizen vond Prins een genot. Vooral wanneer hij daarbij als leider kon optreden in musea en andere kunstverzamelingen en met zijn onwankelbaar vast oordeel wijzen op zekere schoonheden, waarbij de rest als wegviel . . . De Schoonheid! Hoe heeft hij haar bemind. Zijn eigen prachtige verzamelingen, in jonger jaren met veel opoffering bijeengebracht, getuigen er ook nu nog van.